

The Role of the Pursuit of Justice (Ḥaqq-Khāhī) in Achieving the Ideal Vision in the Political Thought of Imam Khomeini (RA) and Ayatollah Khamenei Based on Laclau and Mouffe's Discourse Theory

SeyedAli Mortazavi Emami Zavare*, Reza Mahmood Oghli**

Hosein Rohani***

Abstract

This research is descriptive-analytical by using library resources and phishing tools, in order to investigate the role of entitlement in reaching the desired goal in the political thought of Imam Khomeini (RA) and Ayatollah Khamenei based on the theory of speech. And Mufa was completed and after examining their writings and speeches, it was observed that the desired goal in the political thought of Imam Khomeini (RA) is the establishment of an Islamic government, which was a central sign in his political speech. The issue of entitlement can be seen in the concept of two floating signs of political ideals (restoring the rights of the oppressed and gaining people's satisfaction) and also in other elements of the Imam's words. Khomeini (may Allah be pleased with him) such as: creating fairness and justice, expanding individual and social justice, preventing oppression, realizing justice in the social and economic context, etc., in the pillars of the "establishment of the Islamic Republic", responsibility towards God's people and supervision All officials

* Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Administrative Sciences and Economics, Arak University (Corresponding Author), a-mortazavi@araku.ac.ir

** Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Islamic Studies and Humanities, Mohaghegh Ardabili University, r_oghli@yahoo.com

*** Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Administrative Sciences and Economics, University of Isfahan, h.roohani@ase.ui.ac.ir

Date received: 11/01/2024, Date of acceptance: 05/04/2024

were observed, including the elements of "unquestionable sovereignty of divine values", neither oppression nor oppression in "creating an atmosphere full of peace and friendship". It is worth mentioning that Imam (a.s.) emphasizes the issue of "justice" in the category of seeking justice, which is one of the floating signs of the desired ideal in the thought of Ayatollah Khamenei. Therefore, the current research comes to the conclusion that according to the discourse theory of Laclau and Mouffe, entitlement and entitlement have been important and influential components and elements in the desired ideals in the political thought of the leaders

Keywords: Ideal vision pursuit of justice, political thought, Imam Khomeini (RA), Ayatollah Khamenei, Laclau and Mouffe's discourse theory.

Introduction

This study examines the role of the pursuit of justice (rights) in realizing the ideal vision within the political thought of Imam Khomeini (RA) and Ayatollah Khamenei, employing Laclau and Mouffe's discourse theory. It seeks to answer the following questions: What constitutes the ideal vision in the political thought of Imam Khomeini (RA) and Ayatollah Khamenei, and what are its components? How does pursuit of justice contribute to achieving this ideal vision?

Materials & Methods

This qualitative research adopts a descriptive-analytical approach, utilizing Laclau and Mouffe's discourse theory to analyze the systems of meaning in their texts and speeches.

Discussion & Result

The ideals of the revolution, as articulated by Imam Khomeini (RA), can be categorized into three distinct groups: Cultural-Educational Ideals, Political Ideals, Economic Ideals. Regarding the political ideals of the Islamic Revolution from Imam Khomeini's perspective: "The transformation of political structures constitutes the primary manifestation of any revolution. Consequently, we observe that the central claim of our revolutionary leaders was to replace the monarchical system with a new order bearing its own distinctive ideals. Undoubtedly, the establishment of such a system represented Imam Khomeini's paramount political ideal, as Islamic history had been deprived of a genuine 'Islamic government' under the leadership of a knowledgeable, capable, and prudent guardian since the era of Imam Ali (AS). The

Islamic Revolution created the necessary conditions for the realization of such a governance model."Based on this framework, the political ideals of the Islamic Revolution according to Imam Khomeini (RA) are as follows: Establishment of the Islamic Republic, Uncontested sovereignty of divine values and rejection of all non-Islamic priorities, Restoration of the rights of the oppressed, Securing popular consent within divinely-ordained parameters. Creating an environment imbued with peace and fraternity.

The Ideal Vision in Ayatollah Khamenei's Political Perspective: Ayatollah Khamenei describes the ultimate ideal in Imam Khomeini's political thought as the realization of Islamic civilization, which encompasses five distinct stages. He notes that Imam Khomeini's historic achievement was leading the Islamic Revolution to victory - constituting the first stage - followed by the establishment of an Islamic system as the second stage. The Supreme Leader identifies the third stage, where we currently stand, as the formation of an Islamic government - a state apparatus founded upon purely Islamic paradigms and standards. He emphasizes that until this stage is fully realized, we cannot progress to the fourth stage of building an Islamic society. Without this progression, the concept of Islamic lifestyle will remain merely at the level of discourse formation within society. Ayatollah Khamenei designates the fifth and final stage of the Islamic Revolution's objectives as the actualization of Islamic civilization. He clarifies that Islamic civilization does not imply territorial expansion, but rather signifies the intellectual influence of Islam upon nations.

Analysis of their writings and speeches reveals that the central ideal in Imam Khomeini's political thought was the "establishment of an Islamic government"—the nodal point of his political discourse. Its floating signifiers include: the founding of the Islamic Republic, the absolute sovereignty of divine values, the restoration of the oppressed's rights, securing public satisfaction, and fostering an environment of peace and fraternity. In contrast, Ayatollah Khamenei's ideal vision is "Islamic civilization," with floating signifiers such as justice, spirituality, progress, and independence. The findings indicate that both leaders placed significant emphasis on justice/(rights) and its pursuit.

Conclusion

"The concept of "seeking justice" can be analyzed through two floating signifiers of political ideals—the restoration of the rights of the oppressed and the pursuit of public satisfaction—as well as through key elements in Imam Khomeini's (RA)

discourse, such as establishing qist and 'adl (equity and justice), expanding individual and social justice, preventing oppression and tyranny (jawr), realizing justice across social, economic, and political domains, founding the Islamic Republic as a system of divine sovereignty, holding leaders accountable before the people, enforcing public oversight over officials, and rejecting both oppression and passive acceptance of injustice within a framework of peace and fraternity.

Notably, Imam Khomeini (RA) emphasized justice as the core of ḥaqq-khāhī, a concept that also functions as a floating signifier in Ayatollah Khamenei's aspirational discourse. While Ayatollah Khamenei does not explicitly use the term pursuit of justice, his focus on justice implicitly frames the pursuit of rights as contingent on a just order. In his thought, ḥaqq-khāhī manifests in economic integrity and anti-corruption (under justice), rights restoration and equity, moral-ideological purity and Islamic lifestyle (tied to spirituality), development with justice (under progress/pishraft), and reliance on domestic capacities (within independence). This reveals a shift from Imam Khomeini's revolutionary conception of justice as resistance to tyranny toward Ayatollah Khamenei's structural approach, where justice is institutionalized through governance, resistance economics, and civilizational advancement—rendering ḥaqq-khāhī not merely a moral claim but a political project embedded in Islamic statecraft. In light of Laclau and Mouffe's discourse theory, justice emerges as a pivotal element in shaping the ideal visions within the political thought of these revolutionary leaders.

Bibliography

Quran

Nahj al-Balagha.

Eftekhari, Asghar (1998). "The Ideals of the Revolution from the Perspective of Imam Khomeini". Andisheh Hawza, Year 3, Issue 4. (in Persian)

Fawzi, Yahya and Basirmia, Gholamreza (2009). "The Cultural Ideals of the Islamic Revolution with Emphasis on the Constitution and the Thoughts of the Revolutionary Leaders", National Congress for the Study of the Cultural and Social Thoughts of Imam Khomeini (RA). (in Persian)

Hassani, Abolhasan (2007). "Political Thought, Concept and What is It". Pegah Hawza, Issue 216. (in Persian)

Haghighat, Seyyed Sadeq (2006). Methodology of Political Science, Qom: Mofid University Publications. (in Persian)

223 Abstract

- Ismaili, Mohammad Mahdi (2019). The Political Thought of His Eminence Ayatollah Khamenei, Tehran: Islamic Revolution Institute Publications. (in Persian)
- Khomeini, Imam Ruhollah (1999). Sahifeh al-Noor, Tehran: Islamic Revolution Documents and Records Organization. (in Persian)
- Kasraei, Mohammad Salar and Pozhesh Shirazi, Ali (2011). "Analysis of the Discourse of the Student Movement after the Victory of the Islamic Revolution Using Laclau and Mouffe's Discourse Theory (1979-1987)". Politics Quarterly, Volume 41, No. 3. (in Persian)
- Khomeini, Imam Ruhollah (2018). Velayat al-Faqih (Islamic Government), Tehran: Amir Kabir. (in Persian)
- Shafiei, Ahmad (2006). "The Islamic Revolution from the Perspective of the Supreme Leader of the Islamic Revolution", Hasoon, No. 5 (in Persian)
- Laclau, Ernesto and Chantal Mouffe (2013). Hegemony and Socialist Strategy: Towards Radical Democratic Politics, translated by Rezaei, Tehran: Sales Publishing House. (in Persian)
- Laclau, Ernesto and Chantal Mouffe, (2001) Hegemony and Socialist Strategy, Second Edition, New York and London: Verso
- Manouchehri, Abbas (2015). "Political Thought as an Interdisciplinary Knowledge: A Denotative-Paradigmatic Narrative", Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in the Humanities, Volume 7, Issue 2. (in Persian)
- Moradpour Dehnavi, Amir Hossein (2017). Imam Khomeini's Political Thought with Emphasis on Foreign Policy, Tehran: Islamic Azad University of Sirjan and Islamic Azad University of Estahban Branch. (in Persian)
- Nosrati, Ali Asghar (2018). Imam Khomeini's Political Thought, Qom: Al-Mustafa International Translation and Publishing Center. (in Persian)
- Tajik, Mohammad Reza (1998). "Otherness and Identity in the Formation of Revolutionary Discourse in Iran", Matin, Issue 1. (in Persian)

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نقش حق خواهی در رسیدن به آرمان مطلوب در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) و آیت الله خامنه‌ای (مدظله)

سیدعلی مرتضوی امامی زواره*

رضا محمود اوغلی**، حسین روحانی***

چکیده

هدف: این پژوهش به منظور بررسی نقش حق خواهی در رسیدن به آرمان مطلوب در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) و آیت الله خامنه‌ای بر اساس نظریه گفتمان لاکلا و موفه و یافتن پاسخ برای پرسش‌های: «آرمان مطلوب در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) و آیت الله خامنه‌ای چیست و دارای چه مولفه‌هایی می‌باشد؟ نقش حق خواهی در رسیدن به آرمان مطلوب در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) و آیت الله خامنه‌ای چیست؟» به انجام رسید.

روش پژوهش: پژوهش حاضر کیفی توصیفی-تحلیلی و براساس نظریه لاکلا و موف، تحلیل گفتمان نظام معنایی است.

بحث: پس از بررسی نوشته‌ها و سخنرانی‌های آنها، مشاهده گردید که آرمان مطلوب در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) «برپایی حکومت اسلامی» بوده است که به عنوان دال محوری (مرکزی) در گفتمان سیاسی ایشان و دال‌های شناور آن: تأسیس جمهوری اسلامی، حاکمیت بلامنازع ارزش‌های الهی، احقاق حقوق مستضعفان، جلب رضایت مردم و ایجاد فضایی مملو از صلح و دوستی. همچنین آرمان مطلوب در اندیشه سیاسی آیت الله

* استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اراک (نویسنده مسئول)
a-mortazavi@araku.ac.ir

** دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده معارف اسلامی و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی،
r_oghli@yahoo.com

*** استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان،
h.roohani@ase.ui.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۱۷

خامنه‌ای «تمدن اسلامی» بوده و دال‌های شناور آن: عدالت، معنویت، پیشرفت و استقلال. نتایج نشان می‌دهد که هر دو رهبر انقلاب اسلامی، به مساله‌ی حق و حق‌خواهی توجه ویژه داشته‌اند.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد با توجه به نظریه‌ی گفتمان لاکلا و موفه، حق‌خواهی و حق‌طلبی جزو اجزاء و عناصر مهم و تاثیرگذار در آرمان‌های مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی رهبران انقلاب بوده است.

کلیدواژه‌ها: آرمان، حق‌خواهی، اندیشه‌ی سیاسی، امام خمینی (ره)، آیت الله خامنه‌ای (مدظله)، نظریه‌ی گفتمان لاکلا و موفه.

۱. مقدمه

هر جامعه‌ای، آرمانی را دنبال می‌کند اما بیشتر آرمان‌ها از جهان‌بینی و ایدئولوژی و نگرش مردم یک جامعه نشأت می‌گیرند (فوزی و بصیرنیا، ۱۳۸۹: ۲). چنانچه تاریخ، قوانین اساسی و سخنرانی‌های رهبران کشورها مورد بررسی قرار گیرد، مواردی به عنوان اهداف نهایی حکومت‌ها تبیین می‌گردد که بدان‌ها «آرمان‌های غایی» گفته می‌شود و سعی حکومت‌ها اجرایی شدن آن‌هاست. انقلاب اسلامی ایران نیز پیش از پیروزی تا استقرار نظام جمهوری اسلامی، آرمان‌هایی را در شعارهای مردم و نیز بزرگان انقلاب بیان کرده است که پاره‌ای از آنها در سخنرانی‌های امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان آرمان‌های مطلوب انقلاب مطرح گردیده است.

مقام معظم رهبری، خود را دنباله‌رو آرمان‌های حضرت امام (ره) معرفی فرموده و در این خصوص اظهار داشتند: «ما همان راهی را که آن بزرگوار رفت، ادامه خواهیم داد؛ زیرا برتر و والاتر و شیرین‌تر و مقدس‌تر و شایسته‌تر از آرمان‌های او سراغ نداریم» (بیانات در مراسم بیعت جمعی از نیروهای نظامی، ۱۸ خرداد ۱۳۶۸). ایشان آرمان مطلوب در اندیشه‌ی امام خمینی (ره) را تحقق تمدن اسلامی ذکر کردند که شامل پنج مرحله می‌شود که هنر حضرت امام، رهبری و به پیروزی رساندن انقلاب اسلامی، به عنوان مرحله‌ی نخست و «ایجاد نظام اسلامی» به عنوان دومین مرحله‌ی آن بوده است. رهبر انقلاب، مرحله‌ی سوم را که اکنون در آن قرار داریم، «تشکیل دولت اسلامی» یعنی تشکیل دولتی بر اساس الگوها و معیارهای کاملاً اسلامی خواندند و افزودند: تا وقتی این مرحله به طور کامل محقق نشده است، نوبت به «تشکیل جامعه اسلامی» نمی‌رسد و در این صورت،

موضوع سبک زندگی اسلامی نیز صرفاً در سطح گفتمان سازی در جامعه باقی خواهد ماند. ایشان گام نهایی در مراحل پنجگانه اهداف انقلاب اسلامی را تحقق «تمدن اسلامی» دانستند و خاطرنشان کردند: تمدن اسلامی، کشورگشایی نیست بلکه به معنای تأثیر پذیرفتن فکری ملت ها از اسلام است. توجه به آرمان های انقلابی و رفتن به سوی این آرمان ها را درمان دردهای کشور برشمرده (بیانات در دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۴ خرداد ۱۴۰۱). و حفظ و پاسداری از آرمان های انقلاب را بر عهده تمامی آحاد مردم می دانند (بیانات در دیدار اساتید دانشگاه ها، ۱۵ مرداد ۱۳۹۲) و وظیفه ی مجموعه ی مسئولان کشور و دولت جمهوری اسلامی را در نظر داشتن آرمان ها و اهداف نظام جمهوری اسلامی و راه های رسیدن به این اهداف و آرمان ها، ضمن دیدن واقعیت ها عنوان فرمودند (بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۴ شهریور ۱۳۹۲). نکته ی قابل توجه این که آن حضرت، تشکیل حکومت را به منظور تحقق آرمان ها می دانند (بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۹ آذرماه ۱۳۷۵) و بر این موضوع تأکید دارند که «حکومت، برای گسترش آرمان های اسلامی است» (بیانات در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۶ آذرماه ۱۳۷۴).

آیت الله خامنه ای در تبیین آرمان های نظام جمهوری اسلامی فرموده اند:

آرمان های نظام اسلامی - که در حقیقت آرمان های اسلامی است - یک منظومه ای است، یک مجموعه ای است، مراتب مختلفی هم دارد؛ بعضی از اینها اهداف غائی تر و نهائی ترند، بعضی ها اهداف کوتاه مدت اند (آرمان خرد)، اما جزو آرمان هایند؛ همه ی اینها را باید دنبال کرد. مؤلفه ی اوّل عبارت است از آرمان ها و اهداف نظام جمهوری اسلامی؛ که این اهداف و آرمانها مطلقاً نبایستی از نظر دور بشود؛ که آرمان نظام جمهوری اسلامی را می شود در جمله ی کوتاه "ایجاد تمدن اسلامی" خلاصه کرد. تمدن اسلامی یعنی آن فضایی که انسان در آن فضا از لحاظ معنوی و از لحاظ مادی میتواند رشد کند و به غایات مطلوبی که خدای متعال او را برای آن غایات خلق کرده است برسد؛ زندگی خوبی داشته باشد، زندگی عزتمندی داشته باشد، انسان عزیز، انسان دارای قدرت، دارای اراده، دارای ابتکار، دارای سازندگی جهان طبیعت؛ تمدن اسلامی یعنی این؛ هدف نظام جمهوری اسلامی و آرمان نظام جمهوری اسلامی این است (بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۴ شهریور ۱۳۹۲).

نظام جمهوری اسلامی در نظر امام و رهبری زمینه‌ساز ظهور حق در گستره‌ی گیتی و حاکمیت الگوی توحیدی امت و امامت معصوم است. امام خمینی در این خصوص می‌فرماید:

مسئولان ما باید بدانند که انقلاب ما محدود به ایران نیست. انقلاب مردم ایران نقطه شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام به پرچمداری حضرت حجت - ارواحنا فداه - است که خداوند بر همه مسلمانان و جهانیان منت نهد و ظهور و فرجش را در عصر حاضر قرار دهد (صحیفه نور، ج ۲۱: ۳۲۷).

شایان توجه این که رهبر معظم انقلاب نیز موضع نظام جمهوری اسلامی ایران را طرفداری از حق و حق‌طلبی عنوان فرموده‌اند (بیانات در بازدید از دستاوردهای نظامی نیروی هوایی سپاه، ۲۹ تیر ۱۳۸۲). بر این اساس، پژوهش حاضر در صدد بررسی نقش حق‌خواهی در رسیدن به آرمان مطلوب دراندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله) بر اساس نظریه‌ی گفتمان لاکلا و موفه می‌باشد. پرسش‌های اصلی عبارتند از: آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای چیست و دارای چه مولفه‌هایی می‌باشد؟ نقش حق‌خواهی در رسیدن به آرمان مطلوب دراندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر کیفی و براساس نظریه‌ی لاکلا و موف و تحلیل گفتمان نظام معنایی است لاکلا و موف با به کارگیری مفاهیمی مانند دال و مدلول، مفصل‌بندی، سوژه و هویت، طرد و برجسته‌سازی، منطق تفاوت، هژمونی، بی‌قراری، اسطوره و قابلیت دسترسی و اعتبار عناصر فکری یک گفتمان را مورد بررسی قرار می‌دهند. مفصل‌بندی کنشی است که میان عناصر مختلف مانند مفاهیم، دال‌ها، نمادها و چنان رابطه‌ای ایجاد می‌کند که هویت اولیه آنها دگرگون گردد، و با هویتی جدید معرفی می‌کند (لاکلا و موفه، ۲۰۰۱: ۹۶).

۳. پیشینه پژوهش

با جستجو در پایگاه‌های تحقیقات علمی، پایان‌نامه‌ها و مقالات، عنوانی مشابه با عنوان پژوهش حاضر یعنی نقش حق‌خواهی در رسیدن به آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امام

خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای پیدا نشد لیکن در خصوص آرمان‌های انقلاب اسلامی در اندیشه و بیانات این حضرات، پژوهش‌های بسیاری صورت گرفته است که به چند مورد از آنها اشاره می‌شود:

مرادپوردهنوی (۱۳۹۶) در کتاب خود به اندیشه سیاسی امام خمینی با تاکید بر سیاست خارجی پرداخته است. فصل دوم بر نقش فرهنگ در سیاست خارجی و در فصل سوم به راهبردها و اهداف سیاست خارجی در اندیشه امام خمینی اشاره شده است. همچنین در فصل چهارم به تبیین ابزارهای سیاست خارجی پرداخته است. نصرتی (۱۳۹۷) در کتاب اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) به چاپ رسانده است. در فصل چهارم این کتاب به مفاهیم بنیادین اندیشه سیاسی و در فصل پنجم به مبانی اندیشه سیاسی امام خمینی و در فصل نهم این کتاب به بحث صدور انقلاب به عنوان یکی از اصول اصلی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و همچنین در فصل دوازدهم به معرفی نظام سلطه و استکبار و اندیشه حق‌خواهی در مضمون سایر مباحث پرداخته است که در مطالعه پیش‌رو قابل بهره‌برداری می‌باشد.

هرچند در مطالعات پیشین به نوعی به بررسی اندیشه سیاسی امامین انقلاب و همچنین مطالعه تطبیقی نظرات این دو امام معظم انقلاب پرداخته شده است اما حوزه مبانی نظری محدود، عدم پرداخت به جایگاه حق و باطل در سیاست داخلی و عدم توجه به نقش کارگزاران سیاست داخلی و مواجهه عملی و نظری با نفی باطل، همچنین عدم توجه به نقش اندیشه سیاسی رهبران اسلامی چیزی است که اساس پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهد و تفاوت اصلی این پژوهش با موارد پیشین نخست در پرداختن به آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امامین انقلاب و بررسی نقش حق‌خواهی در آن است که تا کنون به این موضوع پرداخته نشده و دوم، روش و چارچوب نظری انجام این امر است که تا کنون از نظریه‌ی گفتمان لاکلا و موفه برای این منظور استفاده نشده است و این نوآوری در پژوهش حاضر صورت گرفته است.

۴. تعریف مفاهیم

الف) آرمان: آرمان در لغت به معنای آرزو و امید (فرهنگ فارسی معین، ذیل واژه‌ی آرمان) و حسرت (دهخدا، ذیل واژه‌ی آرمان) آمده است. همچنین آرمان‌گرایی به معنی ستایش یا

دنبال کردن اصول یا اهداف متعالی یا حقیقی و به تعبیر دیگر، پیگیری مصرانه «آرمان» یا «ایده‌آل» است (سلیمی، ۱۳۸۹: ۲۱۲).

ب) **اندیشه‌سیاسی:** اندیشه‌سیاسی، آن نوع نظرورزی است که در رشته‌های متعددی صورت بندی می‌شود. فلسفه سیاسی، ایدئولوژی سیاسی، الهیات سیاسی، و ادبیات سیاسی شاخص‌ترین انواع اندیشه سیاسی هستند. کوئیتن اسکینر نیز تعبیر مشابهی از چیستی اندیشه سیاسی دارد که در چارچوب «کنش گفتاری» آن را صورت‌بندی کرده است. به تعبیر وی، هر متفکر در اوضاع تاریخی خاص و با توجه به مجادلات فکری جاری اندیشه‌ورزی می‌کند. متفکر، از نظر اسکینر، با قصد گفتن چیزی معین در وضعیت موجود با معضلات مواجه می‌شود و راهکار هنجاری معینی ارایه می‌کند (منوچهری، ۱۳۹۴: ۱-۲).

اندیشه‌ی سیاسی، اندیشه‌ای درباره‌ی پدیده‌های سیاسی است. پدیده سیاسی نیز هر چه باشد، در جامعه سیاسی تحقق می‌یابد. بنابراین، نقطه آغاز بررسی چیستی اندیشه سیاسی، نظر به جامعه سیاسی و شناخت چیستی آن است. به عبارتی دیگر، اندیشه‌ی سیاسی مجموعه‌ی آرای سیاسی نیست، بلکه حرکت ذهنی یا علمی برای کسب این آرا می‌باشد. زمانی که از اندیشه‌ی سیاسی یک مکتب یا یک شخص سخن به میان می‌آید، هر سه قسم اندیشه مد نظر است. بنابراین، اندیشه سیاسی شامل سه مرحله‌ی اساسی می‌باشد: مرحله‌ی نخست: نحوه‌ی مواجهه با پدیده‌ی سیاسی. مرحله‌ی دوم: تعیین نوع مطلوب‌ها در مواجهه با پدیده‌ی سیاسی. مرحله‌ی سوم: نحوه‌ی یافتن پاسخ‌ها به مطلوب‌های سیاسی (حسنی، ۱۳۸۶).

پ) **حق خواهی:** «حق خواهی» به معنای خواستن و طلب حق است و نیز جویای حق شدن (دهخدا، ذیل واژه‌ی حق طلب). برابر آموزه‌های قرآن، حق خواهی جزو سرشت و فطرت انسان است و به عبارتی، خداوند حق جویی و حق طلبی را در سرشت همه انسان‌ها قرار داده است (مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۶: ۴۱۸).

ت) دال و مدلول

دو مفهوم «دال و مدلول» در نظریه‌ی لاکلا و موفه نقش کلیدی دارند. دال‌ها، اشخاص، مفاهیم، عبارات و نمادهایی انتزاعی یا حقیقی هستند که در چارچوب‌های گفتمانی خاص، بر معانی خاص دلالت می‌کنند. معنا و مصداقی که یک دال بر آن دلالت می‌نماید، مدلول نامیده می‌شود. مدلول نشانه‌ای است که ما با دیدن آن، دال مورد نظر برایمان معنا می‌شود.

نقش حق خواهی در رسیدن ... (سیدعلی مرتضوی امامی زواره و دیگران) ۲۳۱

زیرمجموعه‌های این مفهوم اصلی عبارتند از: (۱) دال مرکزی، (۲) دال شناور، (۳) عنصر، وقته، حوزه‌ی گفتمان‌گونه‌گی (ر.ک. کسرائی و پوزش شیرازی، ۱۳۸۸: ۳۴۴-۳۴۵).

۵. چارچوب نظری

براساس نظریه‌ی لاکلا و موفه، گفتمان نظام معنایی است هویت‌بخش و معنادهنده که امکان فهم و صحبت کردن درباره‌ی جهان یا بخشی از جهان و ابژه‌ها و سوژه‌ها را امکان‌پذیر و در واقع آنها را می‌سازد و در برگیرنده‌ی عناصر زبانی و فرازبانی است (لاکلا و موفه، ۲۰۰۱، ص ۱۰۵). از نظر لاکلا و موفه، هر عمل و پدیده‌ای برای معنادار شدن باید گفتمانی باشد.

گفتمان‌ها از مجموعه‌ای از اصطلاحات تشکیل می‌شوند که به شیوه‌ای معنادار به هم مرتبط شده‌اند. در واقع گفتمان‌ها، صورتبندی مجموعه‌ای از کدها، اشیاء، افراد و ... هستند که پیرامون یک دال کلیدی جایابی شده و هویت خویش را در برابر مجموعه‌ای از غیریت‌ها به دست می‌آورند (حقیقت، ۱۳۸۵: ۵۱۲). در میان خوانش‌های متفاوت گفتمانی، خوانش ارنستو لاکلا و شتال موفه تحلیل مناسبی برای بررسی رقابت‌های گفتمانی در اختیار قرار می‌دهد. آنچه که تحلیل گفتمانی لاکلا و موفه را از دیگر نظریه‌های گفتمانی متمایز می‌کند، تسری گفتمان از حوزه فرهنگ و فلسفه و زبان‌شناسی به حوزه سیاست و جامعه است. لاکلا و موفه از طریق بازخوانی و ساختار شکنی نظریه‌های متفکرانی چون مارکس، گرامشی، آلتوسر، فوکو، دریدا، لاکان، سوسور و دیگران، نظریه گفتمان خود را در کتاب «هژمونی و استراتژی سوسیالیستی» (۱۹۸۵) شکل داده‌اند. از نظر آنها، هر عمل و پدیده‌ای برای معنادار شدن باید گفتمانی باشد. فعالیت‌ها و پدیده‌ها وقتی قابل فهم می‌شوند که در قالب گفتمانی خاص قرار گیرند. هیچ چیزی به خودی خود دارای هویت نیست، بلکه هویتش را از گفتمانی که در آن قرار گرفته است کسب می‌کند (لاکلا و موفه، ۲۰۰۱: ۱۰۵).

برای این که بتوان یک نظریه را به عنوان چارچوب نظری یک پژوهش علمی به کار برد، باید مفاهیم کلیدی و سازنده‌ی آن بیان گردد.

لاکلا و موفه برای تبیین نظریه خود، مفاهیم متعدد و گاه پیچیده و دارای وجوه مختلف را به کار گرفته‌اند که فهم نظریه آنان و تبعاً کاربست آن، نیازمند شناخت این مفاهیم است. ویژگی مفاهیم یاد شده آن است که به صورت زنجیروار با یکدیگر مرتبط هستند. فهم هر مفهوم، ما را به شناخت مفاهیم بعدی رهنمون می‌شود. ضمن اینکه

برخی از مفاهیم اصلی، چند مفهوم دیگر را در بر می‌گیرند. در حقیقت این مفاهیم، زیر مجموعه‌ی مفاهیم اصلی هستند (کسرابی و پوزش شیرازی، ۱۳۸۸: ۳۴۳).

۱.۵ مبانی اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)

اصولاً اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی متأثر از معرفت‌شناسی، جهان‌بینی و انسان‌شناسی اسلامی است و تفاوت نوع نگاه امام خمینی به انسان و جهان از ویژگی‌های اندیشه سیاسی ایشان می‌باشد؛ زیرا نوع نگرش به حیات دنیایی و حقیقت انسان نقش مهمی در سیاست و برنامه‌ریزی او برای زندگی فردی، اجتماعی و کمک به اداره جامعه دارد (سعیدی نژاد، ۱۳۹۷). گفتمان سیاسی امام خمینی به مثابه یک منظومه معنایی، دربرگیرنده مجموعه‌ای از نشانه‌ها و دال‌های به هم پیوسته است که دال‌های مرکزی آن را اسلام سیاسی تشکیل می‌دهد. قرائت و اسازانه امام از اسلام، چهره‌ای ایدئولوژیک بدان بخشید که تمامی دقایق و عناصر آرمانی، انسانی و انقلابی سایر گفتمان‌های سیاسی-اجتماعی مدرن و رهایی بخش را در خود انعکاس می‌داد (تاجیک، ۱۳۷۷: ۹۱). گفتمان اسلام‌گرای انقلابی امام خمینی با شکل‌دادن زنجیره هم‌ارزی خود در برابر فرهنگ و تمدن غرب و همه گفتمان‌های سکولار به ویژه، بر دشمنی با آمریکا و اسرائیل به عنوان مهم‌ترین نمودهای کفر و ظلم اصرار می‌ورزد. به حاشیه‌رانی غرب سکولار و برجسته کردن سنت‌ها و باورهای مذهبی شیعی دغدغه اصلی این گفتمان به شمار می‌آید. این گفتمان در برابر اومانیسم، سکولاریسم، ملی‌گرایی، حقوق بشر و دموکراسی غربی، بر خدامحوری، سیطره دین بر جامعه و سیاست، امت‌گرایی، حقوق بشر اسلامی و ولایت فقیه تأکید می‌کند (جمشیدی، ۱۳۹۱: ۱۴۴).

۲.۵ آرمان مطلوب در اندیشه سیاسی امام خمینی

گفتمان سیاسی امام خمینی (ره) نتیجه مبارزه و تلاش برای ایجاد یک نظام سیاسی جدید مبتنی بر بینش اجتهادی شیعه می‌باشد. این گفتمان برخاسته از نگرش اجتهادی و تعمیم این نگرش در تفسیر پدیدارهای سیاسی با بهره‌گیری از مقتضیات زمان و مکان می‌باشد.

افتخاری (۱۳۷۷) آرمان‌های انقلاب از دیدگاه امام خمینی را در سه گروه دسته‌بندی کرد: ۱. آرمان‌های فرهنگی-تربیتی، ۲. آرمان‌های سیاسی، ۳. آرمان‌های اقتصادی. وی در خصوص آرمان‌های سیاسی انقلاب اسلامی از دیدگاه حضرت امام (ره) اظهار می‌دارد:

نقش حق‌خواهی در رسیدن ... (سیدعلی مرتضوی امامی زواره و دیگران) ۲۳۳

تحول در ساختار سیاسی، نمود اولیه هر انقلابی است؛ لذا می‌بینیم که داعیه‌ی رهبران انقلابی ما نیز آن بود که از پی خرابی نظام شاهنشاهی، نظام تازه‌ای را آورده‌اند که آرمان‌های ویژه خود را دارد. بی شک تأسیس چنین نظامی، بزرگترین آرمان سیاسی امام (ره) را تشکیل می‌داد، چرا که بعد از حکومت اسلامی حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام)، تاریخ اسلام از داشتن یک «حکومت اسلامی» به زعامت ولیّ آگاه، مدیر و مدبّر محروم مانده بود و انقلاب اسلامی زمینه حاکمیت چنین نظامی را فراهم آورد.

براین اساس آرمان‌های انقلاب اسلامی از منظر حضرت امام (ره) عبارتند از:

الف) تأسیس جمهوری اسلامی

به باور آن حضرت، حکومت اسلامی حکومتی است بر پایه قوانین اسلامی. در حکومت اسلامی استقلال کامل حفظ می‌شود. ما خواستار جمهوری اسلامی می‌باشیم. جمهوری، فرم و شکل حکومت را تشکیل می‌دهد و اسلامی، یعنی محتوای آن فرم، که قوانین الهی است (صحیفه نور، ج ۴: ۱۵۷). اعتبار جمهوری اسلامی به «پیاده کردن احکام الهی» و «احقاق حقوق مستضعفان» است و این که سیره عملی حضرت رسول صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام را فراروی قرار داده، برای تحقق عملی آنها در عصر حاضر تلاش کند.

بنابراین دومین آرمان انقلاب اسلامی از دیدگاه حضرت امام (ره) پیاده‌سازی احکام الهی است و سپس، احقاق حقوق مستضعفان.

ب) حاکمیت بلا منازع ارزش‌های الهی و نفی تمامی اولویت‌های غیر اسلامی

حضرت امام (ره) در کتاب ولایت فقیه در خصوص تشکیل حکومت بر مبنای موازین اسلامی می‌فرماید:

شرع و عقل حکم می‌کند که باید نگذاریم وضع حکومت‌ها به همین صورت ضد اسلامی یا غیر اسلامی ادامه پیدا کند. دلایل این کار واضح است؛ چون برقراری نظام سیاسی غیر اسلامی به معنی بی اجرا ماندن نظام سیاسی اسلام است... ما برای این که وحدت امت اسلام را تأمین کنیم، برای این که وطن اسلام را از تصرف و نفوذ استعمارگران و دولت‌های دست‌نشانده‌ی آنها خارج و آزاد کنیم، راهی نداریم جز اینکه تشکیل حکومت بدهیم (ولایت فقیه: ۴۱-۴۲).

ایشان همچنین می‌فرمایند: «ما جمهوری اسلامی را می‌خواهیم که احکام اسلام در آن جمهوری تحقق پیدا کند. مقصد اعلی عبارت از این است که یک حکومت عدلی، یک حکومت اسلامی عدلی مبتنی بر قواعد اسلامی حاصل بشود» (صحیفه نور، ج ۷: ۹۱). ایشان اعتقاد دارند که

آنچه میزان حکومت و مربوط به اجتماع و سیاست است، ارزش‌های معنوی است. در صدر اسلام در دو زمان، دو بار حکومت اصیل اسلام محقق شد: یکی زمان حضرت رسول الله (ص) و دیگر وقتی که در کوفه علی بن ابیطالب (ع) حکومت می‌کرد (صحیفه نور، ج ۱: ۱۶۸).

آن حضرت از ابتدای شروع نهضت، بارها اظهار می‌داشتند که جامعه اسلامی باید به آن جایی برسد که همه خود را در برابر حضرت حق و خلق خدا مسؤول بدانند و چنان نباشد که کسی به واسطه دوستی، دارایی، توانایی و... بخواهد از زیر بار وظایف شرعی خویش شانه خالی کند: «این یک سفارش عمومی است که پیش من اهمیت دارد و باید عرض بکنم به همه، به همه قشرهای ملت باید عرض بکنم، با کمال دقت توجه کنید که یک قدم خلاف اسلام [در مملکت] نباشد» (همان، ج ۷: ۳۳).

این اصل کلی، نخست شامل مسؤولان مملکتی، روحانیون، افراد ذی نفوذ و سپس تمامی آحاد مردم می‌شود و چنان نیست که «مقام» و «یا» قدرت کسی را معاف کرده، یا تخصیص بزند، بلکه بر عکس، مسؤولیت فرد را زیاده‌تر می‌کند: «با کمال دقت ملاحظه کنید که کسانی... به عنوان اسلام، به عنوان مسلمین، به عنوان معممین، یک قدم خلاف برندارند... این در نظر من از همه چیز اهمیتش بیشتر است و مسؤولیتش هم بیشتر» (همانجا). چگونگی بیان این آرمان توسط حضرت امام قدس سره نیز بسیار در خور توجه است. ایشان ابتدا خود را مثال زده، می‌فرماید:

اگر من، یک پایم را کنار گذاشته، کج گذاشتم، ملت موظف است که بگویند پایت را کج گذاشتی، خودت را حفظ کن... توجه داشته باشند که مبدا من یک وقت یک کمله بر خلاف مقررات اسلام بگویم، [آنها موظفند] اعتراض کنند، بنویسند، بگویند (همان، ج ۷: ۳۴).

سپس به مقامات دولتی اشاره کرده، می‌فرماید مردم بایستی مواظب انحراف‌های احتمالی آنها باشند: «آن روز که دیدید و دیدند که انحراف در مجلس پیدا شد، انحراف از

نقش حق خواهی در رسیدن ... (سیدعلی مرتضوی امامی زواره و دیگران) ۲۳۵

حیث قدرت طلبی و از حیث مال طلبی، در کشور، در وزیرها پیدا شد، در رئیس جمهور پیدا شد... آن وقت باید جلوش را بگیرند...» (همان، ج ۱۶: ۳۴-۳۰). در نهایت، به مردم خطاب می نمایند که خود ایشان نیز باید در راه مستقیم الهی بوده باشند و از هر گونه خطا و لغزشی دوری نمایند (وصیت نامه سیاسی الهی حضرت امام قدس سره: ۱۴).

پ) احقاق حقوق مستضعفان

«حکومت اسلامی» بنا بر نص الهی، خود را موظف می داند که از مظلوم حمایت کند و بر ظالم بتازد و در این راستا به نفی عملی کاربرد «پول» و «قدرت» در تعیین سیاست های اجرایی نظام بپردازد (صحیفه نور، ج ۱۸: ۲۷۲؛ ج ۲۱: ۱۳۰). در نتیجه می بینیم که ایشان با صراحت می فرماید:

بحمد الله امروز همه دست اندرکارهایمان کاخ نشین نیستند. دولت ما یک دولت کاخ نشین نیست. آن روزی که دولت ما توجه به کاخ پیدا کرد، آن روز است که باید ما فاتحه دولت و ملت را بخوانیم... خدا نیاورد آن روزی را که سیاست ما و سیاست مسؤولین کشور ما پشت کردن به دفاع از محرومین و رو آوردن به حمایت از سرمایه داری گردد و اغنیا و ثروتمندان از اعتبار و عنایت بیشتری برخوردار بشوند. معاذ الله که این با سیره و روش انبیاء و امیرالمؤمنین و ائمه معصومین علیهم السلام سازگار نیست (همان، ج ۲: ۱۲۹).

تأکید حضرت امام قدس سره بر جایگاه رفیع ملت سختکوش ایران و بیان خصال نکوی ایشان که در طول تاریخ اسلام کمتر سابقه دارد، در همین راستا انجام پذیرفته است و این کلام امام (ره) سرلوحه کار همه عاشقان «خدمت به ملت» می باشد: «به مجلس و دولت و دست اندرکاران توصیه می کنم که قدر این ملت را بدانند و در خدمتگزاری به آنان... فروگذار نکنند» (وصیت نامه سیاسی الهی حضرت امام قدس سره: ۱۳).

ت) جلب رضایت مردم در چارچوب دستورهای الهی

در نظر امام «دولت مزاحم» نمی تواند یک نمونه خوب از حکومت اسلامی به شمار آید، چرا که حکمت جعل دولت، برآوردن نیازهای دنیایی و اخروی مردم می باشد. لذا یک دولت اسلامی آرمانی آن است که برای مردم ایجاد زحمت نکند، بلکه با ارائه خدمات لازم، رضایت آنها را جلب نماید: «ایجاد زحمت برای مردم و مخالف وظیفه عمل ردن حرام و

خدای نخواستہ گاهی موجب غضب الهی می‌شود... بنابراین حقیقت ملموس باید کوشش در جلب نظر ملت [داشت]» (همان: ۲۱).

به همین منظور است که امام قدس سره ایجاد یک رابطه صمیمی بین دولت و مردم، عدم بهانه‌جویی و نپرداختن به کاغذبازی را به عنوان جلوه‌های عملی از این وضعیت آرمانی مورد تأکید قرار می‌دهند. ایشان در این خصوص فرموده‌اند: «شما کاری نکنید که مردم از شما بترسند، شما کاری نکنید که مردم به شما متوجه بشوند... کاری نکنید که دل مردم را به دست بیاورید» (صحیفه نور، ج ۷: ۲۵۳). و نیز

به مسئولین محترم جمهوری اسلامی ایران برای چندمین بار سفارش می‌کنم و این نصیحت و سفارش من همیشگی است، که... در شرایط کنونی و آینده‌های دور... از بهانه‌جویی و سنگ‌اندازی و مانع‌تراشی و کاغذبازی که مانع رشد... ملت دلاور اسلام است، خودداری ورزند (همان، ج ۱۹: ۲۹۷).

ث) ایجاد فضایی مملو از صلح و دوستی

سیاست مطلوب از دیدگاه امام قدس سره آن است که بتواند در نهایت «صلح و دوستی» را در فضای داخلی و حتی جهانی، حاکم سازد. با این حال مشاهده می‌شود که حضرت امام قدس سره آرمان بلندی همچون «تحقق صلح جهانی» را به عنوان هدف غایی انقلاب اسلامی مطرح می‌سازند: «ما صلح می‌خواهیم، ما با همه مردم دنیا صلح می‌خواهیم باشیم. ما می‌خواهیم مسالمت با همه دنیا داشته باشیم» (همان، ج ۱۸: ۲۳۱). البته روش نیل به این هدف را امام (ره) با وضوح تمام برای کلیه دولت‌های جهانی تشریح می‌کند، تا ادعای مزبور، حمل بر ضعف و سستی و یا محافظه‌کاری دست‌اندرکاران انقلاب اسلامی در ایران نگردد. لذا می‌بینیم که ایشان شعار قرآنی «نه ظلم می‌کنیم و نه مظلوم واقع می‌شویم» (بقره، ۲۷۹) را سرلوحه برنامه سیاسی انقلاب قرار داده، با تأکید بر رسالت الهی «حمایت از مظلومان» اظهار می‌دارند که در پی ایجاد یک فضای مسالمت‌آمیز با ملل اسلامی (همان، ج ۱: ۱۲۰-۱۲۱) و تمامی مردمان جهان هستند (همان، ج ۱۰: ۱۶۴). با قبول این روش است که می‌توان عملکرد دوستانه ملت و دولت ایران را در برابر جامعه جهانی درک کرد؛ سیاستی که مبتنی بر دوستی با هر دولت و ملتی است که حداقل بر اساس «اصول انسانی» عمل می‌کند (همانجا).

نقش حق‌خواهی در رسیدن ... (سیدعلی مرتضوی امامی زواره و دیگران) ۲۳۷

گفتمان سیاسی امام با استفاده از زمینه‌های موجود در متن جامعه به تفسیر نظام ناعادلانه طبقاتی جامعه ایران و دوقطبی‌سازی جامعه براساس مفاهیم دوگانه اکثریت محرومین و اقلیت مستکبر و مرفه (گروه حاکمان) به عنوان ژانرهایی که نشانگر واقعیت موجود بودند، مبادرت کرد (موسوی و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۷).

۳.۵ حق‌خواهی در اندیشه سیاسی امام خمینی

گفته شد که یکی از آرمان‌های انقلاب اسلامی از دیدگاه حضرت امام (ره) «احقاق حقوق مستضعفان» بوده و به باور ایشان، «حکومت اسلامی» بنا بر نص الهی، خود را موظف می‌داند که از مظلوم حمایت کند و بر ظالم بتازد و در این راستا به نفعی عملی کاربرد «پول» و «قدرت» در تعیین سیاست‌های اجرایی نظام بپردازد (صحیفه نور، ج ۱۸: ۲۷۲؛ ج ۲۱: ۱۳۰). آن حضرت، همچنین تحقق عدالت در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و ... را از دیگر آرمان‌های انقلاب اسلامی دانسته و می‌فرماید: «اسلام است که جلو منافع شخصی را می‌گیرد. اسلام است که نمی‌گذارد این گردن کلفت‌ها زندگی اشرافی بکنند... اسلام تعدیل می‌کند» (همان، ج ۴: ۲۷۲).

از نظر حضرت امام (ره) کارکرد حکومت انقلابی، تهیه و تنظیم قوانین باتوجه به معیارهای عدل اسلامی، جاری ساختن احکام و قوانین الهی، احقاق حق و تعدیل حقوق‌ها و رفع تبعیض‌ها می‌باشد (همان، ج ۱۴: ۱۳). به تعبیر ساده‌تر، حکومت اسلامی بر پایه «عدالت» استوار است و این نکته، الهام گرفته از اندیشه ناب اسلامی است که رهبران را مکلف می‌سازد تا خود را در سطح ضعفای جامعه قرار داده، حقوق مستضعفان را از اغنیا بستانند، تا بدین ترتیب بین افراد مختلف جامعه، شکاف طبقاتی کشنده ایجاد نشود. در این خصوص، حضرت علی (ع) می‌فرماید: «أَنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ - فَرَضَ عَلَى أئِمَّةِ الْعَدْلِ أَنْ يُقَدِّرُوا أَنْفُسَهُمْ بِضَعْفِ النَّاسِ كَيْلًا يَنْبَغِ بِالْفَقِيرِ فَقْرُهُ» (وسائل الشیعه، ج ۵: ۱۱۲، ب ۷۲) «خداوند بر پیشوایان عدالت واجب کرده است، زندگی خود را مانند ضعیف‌ترین مردم سازند، تا فقر و تنگدستی به فقیران فشار نیاورد و سبب هلاکت آنان نگردد». حضرت امام (ره) با تمسک به همین اصول می‌فرماید:

من امیدوارم که حکومت اسلامی در ایران تشکیل شود و مزایایی که در حکومت اسلامی هست بر بشر روشن گردد، تا بشریت بفهمند که اولاً اسلام چگونه است،

...طرز اجرای عدالت به چه صورت است و شخص اول مملکت در زندگی با رعیت هیچ فرقی ندارد... این نوع حکومت سابقه ندارد (صحیفه نور، ج ۳، ص ۸۴).

و نیز در خصوص پشتیبانی و حمایت از ضعفا می‌فرماید: «اسلام با ضعف‌است. اسلام آن است که امیرش می‌فرماید که من می‌ترسم در آن طرف مملکت یک کسی گرسنه باشد، شاید آن جاها چیزی نداشته باشد بخورد، من باید زندگی این باشد، خودم دلم آرام نباشد...» (همان، ج ۷: ۱۴۶).

امام خمینی (ره) یکی از اهداف انقلاب اسلامی ایران را ایجاد قسط و عدل (همان، ج ۸: ۸۶ و ۱۸۷) بسط عدالت فردی و اجتماعی، جلوگیری از ظلم و جور (همان، ج ۴: ۴۶)، ایجاد حکومت قانون و اجراء قوانین بر معیار قسط و عدل می‌دانند. در این رابطه حضرت امام (ره) مصادیق اجتماعی و اقتصادی عدالت را برمی‌شمرد و آنها را زمینه‌ساز حکومت حق به نفع مستضعفان و حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) می‌داند (همان، ج ۱۵: ۲۱۲). حمایت و طرفداری از مستضعفان، خدمت به ضعفاء، رسیدگی به وضع محرومین و نجات آنان از زیر یوغ ستمگران، از بین بردن فقر و شکافهای طبقاتی در زمره گام‌های مورد نظر حضرت امام (ره) برای تحقق عدالت و وصول مستضعفان به حقوق حقه خویش تلقی شده است. (همان، ج ۴: ۵۹؛ ج ۶: ۱۷؛ ج ۶: ۲۰؛ ج ۶: ۸۰).

جدول ۱. آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره) بر اساس نظریه‌ی لاکلا و موفه

گفتمان	دال مرکزی	مدلول	دال شناور	عناصر
آرمان‌های سیاسی	برپایی حکومت اسلامی	اسلام سیاسی و نظریه‌ی ولایت فقیه	تأسیس جمهوری اسلامی	روشن شدن مزایای حکومت اسلامی بر بشر
				ایجاد قسط و عدل
				بسط عدالت فردی و اجتماعی
				جلوگیری از ظلم و جور
			حاکمیت بلا منازع ارزش‌های الهی	تحقق عدالت در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و...
				مسئول دانستن در برابر حضرت حق
				مسئول دانستن در برابر خلق خدا
				نظارت همگانی بر مسئولان
				پرهیز مردم از هرگونه خطا و لغزش

عناصر	دال شناور	مدلول	دال مرکزی	گفتمان
حمایت از مظلومان و محرومان	احقاق حقوق مستضعفان			
ظالم ستیزی				
نفی عملی کاربرد «پول» و «قدرت»				
پرهیز از کاخ نشینی				
خدمتگزاری به مردم بویژه ضعفا				
از بین بردن فقر و شکاف های طبقاتی				
رابطه صمیمی بین دولت و مردم	جلب رضایت مردم در چارچوب دستورهای الهی			
عدم بهانه جویی و سنگ اندازی و مانع تراشی و کاغذبازی				
احقاق حق و تعدیل حقوق ها و رفع تبعیض ها				
نه ظلم کردن و نه مظلوم واقع شدن	ایجاد فضایی مملو از صلح و دوستی			
مسالمت با ملل اسلامی و تمامی مردمان جهان				
دوستی با هر دولت و ملتی که بر اساس «اصول انسانی» عمل کند				

۴.۵ مبانی اندیشه سیاسی آیت الله خامنه ای

از ویژگی های اندیشه سیاسی این است که به پاسخ به پرسش ها و معماهای خاصی در عرصه زندگی سیاسی مطرح می شوند، پردازد. همواره اندیشه سیاسی آیت الله خامنه ای پایه گذاری بسیاری از جریان ها و گفتمان ها بوده است و درباره مسائل مختلف زندگی سیاسی، اعم از مسائل ساختاری، اجتماعی، فردی و مناسبات قدرت به لحاظ نگاه به دین و پیوند آن با سیاست، اندیشه هایی دارند و درواقع، درباره امر سیاسی تعقل کرده و درباره موضوعاتی نظیر انسان شناسی سیاسی، حکومت اسلامی، قانون، مردم سالاری دینی سخن گفته اند. همچنین می توان به ساخت مفاهیم جدید در حوزه تئوری سیاسی ازسوی ایشان اشاره کرد که با هدف دگرگونی در عمل سیاسی صورت گرفته است. برخی از این مفاهیم دگرگون ساز و اندیشه ای عبارت از: مردم سالاری دینی، الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، تمدن نوین اسلامی و یا طرح ایده عقلانیت انقلاب اسلامی است (اسماعیلی، ۱۳۹۸).

۵.۵ آرمان مطلوب در نگاه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای

آیت‌الله خامنه‌ای خود را دنباله‌رو آرمان‌های حضرت امام (ره) معرفی فرموده و در این خصوص اظهار داشتند: «ما همان راهی را که آن بزرگوار رفت، ادامه خواهیم داد؛ زیرا برتر و والاتر و شیرین‌تر و مقدس‌تر و شایسته‌تر از آرمان‌های او سراغ نداریم» (بیانات در مراسم بیعت جمعی از نیروهای نظامی، ۱۸ خرداد ۱۳۶۸). ایشان آرمان مطلوب در اندیشه‌ی امام خمینی (ره) را تحقق تمدن اسلامی ذکر کردند که شامل پنج مرحله می‌شود که هنر حضرت امام، رهبری و به پیروزی رساندن انقلاب اسلامی، به عنوان مرحله‌ی نخست و «ایجاد نظام اسلامی» به عنوان دومین مرحله‌ی آن بوده است. رهبر انقلاب، مرحله‌ی سوم را که اکنون در آن قرار داریم، «تشکیل دولت اسلامی» یعنی تشکیل دولتی بر اساس الگوها و معیارهای کاملاً اسلامی خواندند و افزودند: تا وقتی این مرحله به طور کامل محقق نشده است، نوبت به «تشکیل جامعه اسلامی» نمی‌رسد و در این صورت، موضوع سبک زندگی اسلامی نیز صرفاً در سطح گفتمان‌سازی در جامعه باقی خواهد ماند. ایشان گام نهایی در مراحل پنجگانه اهداف انقلاب اسلامی را تحقق «تمدن اسلامی» دانستند و خاطرنشان کردند: تمدن اسلامی، کشورگشایی نیست بلکه به معنای تأثیر پذیرفتن فکری ملت‌ها از اسلام است.

مؤلفه‌ی اول عبارت است از آرمان‌ها و اهداف نظام جمهوری اسلامی؛ که این اهداف و آرمان‌ها مطلقاً نایستی از نظر دور بشود؛ که آرمان نظام جمهوری اسلامی را می‌شود در جمله‌ی کوتاه «ایجاد تمدن اسلامی» خلاصه کرد. تمدن اسلامی یعنی آن فضایی که انسان در آن فضا از لحاظ معنوی و از لحاظ مادی می‌تواند رشد کند و به غایات مطلوبی که خدای متعال او را برای آن غایات خلق کرده است برسد؛ زندگی خوبی داشته باشد، زندگی عزتمندی داشته باشد، انسان عزیز، انسان دارای قدرت، دارای اراده، دارای ابتکار، دارای سازندگی جهان طبیعت؛ تمدن اسلامی یعنی این؛ هدف نظام جمهوری اسلامی و آرمان نظام جمهوری اسلامی این است» (بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۴ شهریور ۱۳۹۲).

مقام معظم رهبری، توجه به آرمان‌های انقلابی و رفتن به سوی این آرمان‌ها را درمان دردهای کشور برشمرده (بیانات در دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۴ خرداد ۱۴۰۱). و حفظ و پاسداری از آرمان‌های انقلاب را بر عهده‌ی تمامی آحاد مردم می‌دانند (بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۵ مرداد ۱۳۹۲) و وظیفه‌ی مجموعه‌ی مسئولان کشور

و دولت جمهوری اسلامی را در نظر داشتن آرمان‌ها و اهداف نظام جمهوری اسلامی و راه‌های رسیدن به این اهداف و آرمان‌ها، ضمن دیدن واقعیت‌ها عنوان فرمودند (بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۴ شهریور ۱۳۹۲). نکته‌ی قابل توجه این که آن حضرت، تشکیل حکومت را به منظور تحقق آرمان‌ها می‌دانند (بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۹ آذرماه ۱۳۷۵) و بر این موضوع تاکید دارند که «حکومت برای گسترش آرمان‌های اسلامی است» (بیانات در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۶ آذرماه ۱۳۷۴).

آیت‌الله خامنه‌ای در تبیین آرمان‌های نظام جمهوری اسلامی فرموده‌اند:

آرمان‌های نظام اسلامی - که در حقیقت آرمان‌های اسلامی است - یک منظومه‌ای است، یک مجموعه‌ای است، مراتب مختلفی هم دارد؛ بعضی از اینها اهداف غائی‌تر و نهائی‌ترند، بعضی‌ها اهداف کوتاه‌مدت‌اند (آرمان خرد)، اما جزو آرمان‌هایند؛ همه‌ی اینها را باید دنبال کرد. مثلاً فرض بفرمائید جامعه‌ی عادلانه، معنوی و پیشرفته - با این خصوصیات - خب، یک آرمان است؛ جزو آرمان‌های درجه‌ی یک و جزو برترین آرمان‌ها است (بیانات در دیدار با دانشجویان، ۶ مرداد ۱۳۹۲).

آن حضرت در تبیین این ۳ آرمان اصلی می‌فرمایند: اسلام در پی آن است که اولاً یک جامعه‌ای ایجاد کند که عادلانه اداره شود؛ یعنی مسئولان و مدیران جامعه به عدالت رفتار کنند؛ ثانیاً خود جامعه، جامعه‌ی عادلانه باشد - عدالت مخصوص مدیران نیست؛ آحاد مردم هم باید نسبت به یکدیگر عدالت داشته باشند. اسلام همچنین در پی ایجاد جامعه‌ی معنوی است. در نظام اسلامی، جامعه، هم عادلانه اداره می‌شود، هم در درون خود جامعه‌ی عادلانه است، هم جامعه‌ی پیشرفته است، هم جامعه‌ی معنوی است؛ یعنی از معنویت سیراب است، برخوردار است؛ معنویتی که موجب میشود انسان اهداف حقیر مادی و شهوات روزمره‌ی زندگی را اهداف بلند خود نشمارد؛ هدف‌های بالاتری، هدف‌های بالاتری برای او مطرح باشد؛ ارتباط آحاد انسان، ارتباط دل‌ها با خدا، محفوظ باشد؛ این جامعه‌ی مورد نظر اسلام است. خب، این شد یک آرمان. البته یک چنین جامعه‌ای آن وقت الگو هم خواهد شد. اگر ما بتوانیم با کوشش جمعی، یک چنین جامعه‌ای را به وجود بیاوریم - که البته به نظر من کاملاً ممکن و کاملاً قابل تحقق و عملی است و بخش زیادی هم ما در این زمینه پیش رفتیم - این جامعه الگو خواهد شد؛ نه فقط برای جوامع مسلمان و کشورهای مسلمان، بلکه حتی برای کشورهای غیر مسلمان. خب، ایجاد یک جامعه‌ای با این خصوصیات، یکی از آرمان‌هاست. آنگاه جامعه، جامعه‌ی پیشرفته‌ای باشد. اسلام به هیچ وجه

برنمی‌تابد جامعه‌ی عقب‌افتاده‌ی در مسائل علمی، در مسائل سیاسی، در مسائل تمدنی و در هر عرصه‌ی دیگری را؛ اسلام دنبال ایجاد یک جامعه‌ی پیشرفته است؛ بخش مهمی از احکام اسلام این را فریاد می‌زند. بنابراین، این جزو آن مجموعه‌ی کلان جامعه‌ی اسلامی است (همان).

در اندیشه سیاسی حضرت آیت الله خامنه‌ای، تحقق «حیات طیبه» از اهداف عالیه انقلاب اسلامی بوده و ریشه در آیات قرآن کریم دارد و به عنوان الگوی آرمانی حیات بشری، سعادت دنیوی و اخروی انسان‌ها را محقق می‌سازد. در اندیشه سیاسی حضرت آیت الله خامنه‌ای، امنیت، عزت، استقلال، رفاه مادی و پیشرفت‌های صنعتی و تکنولوژیک از مهمترین مصادیق عینی حیات طیبه و معنویت، اخلاق اسلامی، عدالت و سبک زندگی اسلامی از مهمترین مصادیق معنوی حیات طیبه به شمار می‌آیند. رهبر معظم انقلاب در بیانات خود تاکید می‌فرمایند که «یکی دیگر از آن آرمان‌ها، استقلال همه جانبه است. ما باید به ملت‌ها نشان بدهیم و بگوییم که می‌توانیم در راه استقلال حرکت کنیم و استقلال همه جانبه داشته باشیم. این، یکی از کارهای واجب و لازم است» (بیانات در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام، ۹ بهمن ۱۳۶۸).

ایشان پس از تبیین آرمان‌های کلان و درجه یک جمهوری اسلامی، آرمان‌های خرد را نیز برشمرده و می‌فرمایند: اقتصاد مقاومتی است، یک آرمان خرد است. با اینکه خود اقتصاد مقاومتی چیز مهمی است، اما در واقع در ذیل آن آرمان قبلی تعریف می‌شود. سلامت در جامعه، صنعت برتر، کشاورزی برتر، تجارت پر رونق، علم پیشرو، اینها همه‌اش جزو آرمان‌ها است. نفوذ فرهنگی در جهان، نفوذ سیاسی در جهان و در منظومه‌ی سیاسی سلطه در عالم، اینها همه‌اش جزو آرمان‌ها است (بیانات در دیدار با دانشجویان، ۶ مرداد ۱۳۹۲). آیت الله خامنه‌ای به جوانان و دانشجویان سفارش می‌کنند که «باید دنبال آرمانها باشد؛ یعنی دنبال عدالت، دنبال مساوات، دنبال آزادی معنوی، دنبال آزادی اجتماعی، دنبال عزت اجتماعی، دنبال سرآمد شدن ملی در جهان» (بیانات در دیدار دانشجویان دانشگاه صنعتی شریف، ۱ آذر ۱۳۷۸).

ایشان در راستای تبیین آرمان‌های انقلاب اسلامی، شاخص‌هایی را برای دولت مطلوب اسلامی بر شمرند که عبارتند از:

۱. سلامت اعتقادی و اخلاقی: رهبر انقلاب در تبیین بیشتر شاخص سلامت اعتقادی و اخلاقی، اطمینان و اعتماد کامل به وعده‌های یاری خداوند را کاملاً ضروری

نقش حق خواهی در رسیدن ... (سیدعلی مرتضوی امامی زواره و دیگران) ۲۴۳

برشمردند و افزودند: در تجربیاتی مانند پیروزی انقلاب، دفاع مقدس و غلبه بر شورش های متعدد قومی در اوایل انقلاب، ملت و مسئولان کشور، تحقق وعده های پروردگار را کاملاً لمس کردند که این تجربه های ارزشمند، زمینه ساز اعتماد کامل تر به وعده های نصرت و یاری خداوند است.

۲. خدمت به خلق: ایشان خدمت به مردم را گفتمان اصلی دولت اسلامی و فلسفه وجودی مسئولان خواندند و تأکید کردند: هیچ مسأله ای نباید مسئولان را از خدمت به مردم غافل کند. دیدگاهها و سلاقی متفاوت سیاسی - اقتصادی و اجتماعی، حاشیه است و خدمت به مردم متن، اجازه ندهید حاشیه ها بر متن اثر بگذارد.

۳. عدالت طلبی: ما در پی پیشرفت یا به تعبیر رایج، توسعه هستیم اما قطعاً این پیشرفت باید با عدالت همراه باشد و گرنه جامعه مانند کشورهای غربی دچار شکاف و تبعیض و نارضایتی خواهد شد.

۴. سلامت اقتصادی و مبارزه با فساد: منصب حکومتی جایگاه وسوسه انگیز قدرت و منابع مادی است، مانند یک چشم بصیر و یک نورافکن قوی و دائم، مراقب باشید دستگاه تحت مدیریت شما از وسوسه فساد، دور و در امان بماند. فساد همچون موریه است، با قاطعیت و تدبیر جلوی رخنه فساد، پارتی بازی، رشوه و اسراف را بگیرید تا اصولاً نیازی به ورود دستگاه های نظارتی به حیطه مدیریتی شما، پیش نیاید.

۵. قانون گرایی: قانون، ریل حرکت دولت است و اگر به هر دلیلی از آن خارج شوید کشور و مردم، صدمه می بینند. ممکن است برخی قوانین، ناقص و معیوب باشد اما ضرر عمل نکردن به همین قوانین بیشتر از اجرای آنهاست بنابراین تلاش کنید قانون گرایی در همه دستگاه ها نهادینه شود.

۶. حکمت و خرد گرایی: باید قبل از هر اقدام و حتی هر اظهار نظر و موضع گیری، مطالعات کارشناسی لازم انجام شود چراکه هزینه برطرف کردن تبعات منفی کارهای ناپخته و سخنان ناسنجیده بسیار زیاد است.

۷. تکیه بر ظرفیت های داخلی: کلید حل مشکلات، در ظرفیتهای و امکانات داخل کشور است که باید با خردمندی از آنها بهره گرفت. این حرف به معنای استفاده نکردن از ظرفیتهای بیرونی نیست بلکه نکته اساسی این است که نباید به خارج امید بست و به

آن اعتماد کرد. واقعیت این است که از جبهه خصم، نمی‌توان و نباید انتظار دوستی و صمیمیت داشت (دیدار با هسات دولت، ۶ شهریور ۱۳۹۲).

مقام معظم رهبری در خصوص پیشرفت و توسعه‌ی کشور می‌فرمایند: هدف عمده عبارت است از ساختن کشوری نمونه که در آن، رفاه مادی همراه با عدالت اجتماعی و تواءم با روحیه و آرمان انقلابی با برخورداری از ارزش‌های اخلاقی اسلام تاءمین شود. هر یک از این چهار رکن اصلی ضعیف یا مورد غفلت باشد، بقای انقلاب و عبور آن از مراحل گوناگون ممکن نخواهد شد. عدالت اجتماعی، بدین معنی است که فاصله‌ی ژرف میان طبقات و برخورداریهای نابحق و محرومیتها از میان برود و مستضعفان و پابرهنگان که همواره مطمئن‌ترین و وفادارترین مدافعان انقلابند، احساس و مشاهده کنند که به سمت رفع محرومیت، حرکتی جدی و صادقانه انجام می‌گیرد (پیام به مناسبت چهلمین روز ارتحال حضرت امام (ره) ۲۳ تیر ۱۳۶۸).

۶.۵ حق‌خواهی در اندیشه‌ی سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای

رهبر معظم انقلاب، حق‌خواهی را از ویژگی‌های نظام جمهوری اسلامی دانسته و آن را یکی از دلایل دشمنی استکبار با این نظام می‌داند: «چون جمهوری اسلامی موضع حق را انتخاب میکند، حرفش را صریح می‌زند، همه‌ی حملات تبلیغاتی را برمی‌گرداند به طرف نظام جمهوری اسلامی» (بیانات در دیدار مردم استان فارس، ۳ اردیبهشت ۱۳۹۰).

زمانی که انقلاب اسلامی ایران به عنوان مظهر حق در دوران معاصر بر مبنای اسلام و قرآن تحقق یافت، طبیعی بود که استکبار جهانی، حاکمیت اسلام را برای خود یک خطر جدی بداند و با انواع ترفندها و توطئه‌های استکباری به مبارزه با آن برخیزد و همه نیرو و توان خود را برای به شکست کشاندن آن بسیج نماید. مقام معظم رهبری می‌فرماید: «ما با دنیای استکبار مواجهیم. همه آن سلطه‌هایی که از احیاء اسلام ناراحتند و رنج می‌برند و همه آن دولت‌ها و قدرت‌هایی که عظمت اسلام را به زیان خودشان می‌بینند، امروز در مقابل اسلام، صف آرایی کردند». و نیز می‌فرماید:

ملت ایران در حرکت خود مظلوم است. چرا؟ برای اینکه ملت ایران این مبارزه را برای تجاوز و تعدی به کسی یا تهدید به وجود نیاورد، بلکه این حرکت عظیم را برای دفاع از حق خود و مبارزه با دیکتاتوری و سلطه خارجی انجام داد. هر ملت و انسانی حق دارد از آزادی و کرامت خود دفاع کند و زندگی اش را بسازد. بنابر این کسانی که به

نقش حق خواهی در رسیدن ... (سیدعلی مرتضوی امامی زواره و دیگران) ۲۴۵

ملت ایران از طرق مختلف سیاسی و غیر سیاسی حمله می کنند، در واقع به ملت ایران ظلم می کنند. چون حرکت ملت ایران منافع زیاده خواهانه و تجاوزگرانه آنها را تهدید کرده و آنها می خواهند از ملت ایران انتقام بگیرند. پس حق با ملت ایران است (شفیعی، ۱۳۸۵: ۲۳-۲۴).

ایشان همچنین حق خواهی را کلید اصلی پیشرفت دانسته و می فرمایند: «اینکه یک ملتی پای حرف خود - که حرف حقی است و برای دنیا و آخرت او اهمیت دارد - اینجور بایستد، این همان چیزی است که کلید اصلی پیشرفت ملت ها محسوب می شود» (بیانات در دیدار مردم استان فارس، ۳ اردیبهشت ۱۳۹۰).

همچنین ایشان «حق طلبی» را از ویژگی های «مومن» برشمرده و می فرمایند:

به همین دلیل مؤمنان بنا به تعریف و برای تصدیق ایمان شان، نمی توانند «جفا» و «تعدی» در مورد حقوق دیگران را مجاز بدانند یا به آن دامن بزنند. ارزش این امر تا حدی است که باید در مورد آن جانب احتیاط را نگه داشت. از این رو، «برقراری توازن» میان «اغماض نکردن از گناه» و «تعدی نکردن به بی گناه»، خود موضوع مهمی است... (بیانات در ارتباط تصویری با مسئولان قضایی کشور، ۷ تیر ۱۳۹۹).

فرمایش فوق، در راستای این آموزه قرآنی است که می فرماید:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ؛ ای کسانی که ایمان آوردید! همواره برای خدا قیام کنید، و از روی عدالت، گواهی دهید! دشمنی ها، شما را به گناه و ترک عدالت نکشاند! عدالت کنید، که به پرهیزگاری نزدیکتر است (مائده، ۸).

آیت الله خامنه ای، حق طلبی را از ویژگی های حضرت امیرالمومنین (ع) در هر شرایطی دانسته و نمود آن را در اجرای عدالت و نیز وحدت امت اسلامی، و نشانه ای اهتمام آن حضرت به حق خواهی را جنگ های دوران کوتاه حکومت ایشان برمی شمارند (بیانات در دیدار جمعی از مردم، ۱۵ تیر ۱۳۸۸). ایشان اذعان می دارد: «ما به تجربه دریافته ایم که آن جایی که سخن حق با منطق و آرایش لازم خودش به میدان می آید، هیچ سخنی در مقابل آن تاب پهلوی زدن و مقاومت کردن نخواهد داشت» (بیانات در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیات دولت، ۸ شهریور ۱۳۸۴). مقام معظم رهبری یکی از دلایلی را که «امروز در برخی زمینه ها دچار مصیبت هستیم»، فراموش کردن «حق طلبی» می دانند (بیانات در دیدار اعضای شورای شهر و شهردار تهران، ۱۷ اذرماه ۱۳۸۲).

جدول ۲. آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای بر اساس نظریه‌ی لاکلا و موفه

گفتمان	دال مرکزی	مدلول	دال شناور	عناصر
آرمان‌های سیاسی	تمدن اسلامی	ادامه‌ی راه امام (ره)	عدالت	خدمت به خلق
				سلامت اقتصادی و مبارزه با فساد
				احقاق حق، تعدیل حقوق و رفع تبعیض
			معنویت	تبعیت از اسلام
				سلامت اعتقادی و اخلاقی
				سبک زندگی اسلامی
			پیشرفت	حکمت و خردگرایی
				توسعه همراه با عدالت
				مدل توسعه‌ی کاملاً بومی
			استقلال	تکیه بر ظرفیت‌های داخلی
				امید نیستن به بیگانگان

با در کنار هم قرار دادن جدول‌های شماره ۱ و شماره ۲، می‌توان آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای را مورد مقایسه و ارزیابی قرار داده و نقش و سهم حق‌خواهی در آن‌ها را بررسی کرد.

بدین منظور، در جدول شماره ۳، گفتمان آرمان‌های سیاسی رهبران انقلاب اسلامی بر اساس نظریه لاکلا و موفه به صورت مقایسه‌ای ارائه گردیده است. مقایسه و بررسی جدول شماره ۳، می‌تواند کمک شایانی باشد در رسیدن به نتیجه‌ی مطلوب از مباحث این مقاله که پیش‌تر ارائه گردید.

نقش حق خواهی در رسیدن ... (سیدعلی مرتضوی امامی زواره و دیگران) ۲۴۷

جدول ۳. مقایسه‌ی گفتمان آرمان‌های سیاسی
رهبران انقلاب اسلامی بر اساس نظریه لاکلا و موفه

آیت‌الله خامنه‌ای		امام خمینی (ره)	
عناصر	دال شناوری	عناصر	دال شناوری
خدمت به خلق	عدالت	روشن شدن مزایای حکومت اسلامی بر بشر	تأسیس جمهوری اسلامی
سلامت اقتصادی و مبارزه با فساد		ایجاد قسط و عدل	
احقاق حق، تعدیل حقوق و رفع تبعیض		بسط عدالت فردی و اجتماعی	
تبعیت از اسلام	برابری	جلوگیری از ظلم و جور	
سلامت اعتقادی و اخلاقی		تحقق عدالت در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و...	حاکمیت بلامنازع ارزش‌های الهی
سبک زندگی اسلامی		مسئول دانستن در برابر حضرت حق	
حکمت و خردگرایی	تعمدن اسلامی	مسئول دانستن در برابر خلق خدا	
توسعه همراه با عدالت		نظارت همگانی بر مسئولان	
مدل توسعه‌ی کاملاً بومی		پرهیز مردم از هرگونه خطا و لغزش	احقاق حقوق مستضعفان
تکیه بر ظرفیت‌های داخلی	استقلال	حمایت از مظلومان و محرومان	
امید نبستن به بیگانگان		ظالم ستیزی	
		نفی عملی کاربرد «پول» و «قدرت»	جلب رضایت مردم
		پرهیز از کاخ‌نشینی	
		خدمتگزاری به مردم بویژه ضعیفا	
		از بین بردن فقر و شکاف‌های طبقاتی	ایجاد فضایی مملو از صلح و دوستی
		رابطه صمیمی بین دولت و مردم	
		عدم بهانه‌جویی و سنگ‌اندازی و مانع‌تراشی و کاغذبازی	
		نه ظلم کردن و نه مظلوم واقع شدن	
		مسالمت با ملل اسلامی و تمامی مردمان جهان	
		دوستی با هر دولت و ملتی که بر اساس «اصول انسانی» عمل کند	

طبق جدول ۳، مشاهده می‌شود هر دو گفتمان عدالت را پیش شرط حق خواهی می‌دانند. و تمایز موجود در این دو گفتمان؛ امام خمینی (ره) بیشتر بر مبارزه با ساختارهای ظلمانه

(مانند نظام شاهنشاهی، تاکید داشتند در صورتی که آیت الله خامنه‌ای بر نهادینه سازی عدالت در ساختار موجود تمرکز می‌کنند.

۶. نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی نقش حق‌خواهی در رسیدن به آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای به انجام رسید و در پایان، با توجه به مطالب ارائه شده که چکیده‌ی آن در جداول شماره ۱ تا ۳ آمد، می‌توان برای پرسش‌های پژوهش حاضر، پاسخ‌های مورد نظر را به دست داد. نتایج نشان داد حق‌خواهی در این دو گفتمان یک آرمان انتزاعی نیست، بلکه در قالب عدالت همه جانبه تعریف می‌شود. اگر امام خمینی (ره) پایه‌های نظری آن را بنا نهادند، آیت‌الله خامنه‌ای با اضافه کردن مفاهیمی مانند «مقاومت اقتصادی»، و «توسعه عادلانه» آن را به گفتمان انعطاف‌پذیر و کارآمد برای دوران جدید تبدیل کرده‌اند.

در پاسخ به پرسش نخست مبنی بر این که «آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای چیست و دارای چه مولفه‌هایی می‌باشد؟» یافته‌های پژوهش گواه این مطلب هستند که آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره) «برپایی حکومت اسلامی» بوده است که به عنوان دال محوری (مرکزی) در گفتمان سیاسی آن حضرت، برجسته و شاخص شده است. دال‌های شناور این گفتمان عبارتند از: تأسیس جمهوری اسلامی، حاکمیت بلامنازع ارزش‌های الهی، احقاق حقوق مستضعفان، جلب رضایت مردم و ایجاد فضایی مملو از صلح و دوستی.

همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای «تمدن اسلامی» است که در واقع، در راستای آرمان حضرت امام (ره) می‌باشد و در واقع، مرحله‌ی نهایی از مراحل پنجگانه‌ی «برپایی حکومت اسلامی» در اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره) می‌باشد. باور مقام معظم رهبری بر این است که حضرت امام (ره) دو مرحله‌ی نخست از آرمان سیاسی مطرح شده را به پیش بردند و اکنون وظیفه‌ی پیروان ایشان است که این راه را ادامه دهند. دال‌های شناور این گفتمان عبارتند از: عدالت، معنویت، پیشرفت و استقلال.

و در پاسخ به پرسش دوم پژوهش مبنی بر این که «نقش حق‌خواهی در رسیدن به آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟» نتایج نشان

می‌دهد که هر دو رهبر انقلاب اسلامی، چه به صورت صریح و چه در ضمن مفاهیم دیگر، به مسأله‌ی حق و حق‌خواهی توجه ویژه داشته‌اند. موضوع حق‌خواهی را می‌توان در مفهوم دو دال‌شناور از آرمان‌های سیاسی (احقاق حقوق مستضعفان و جلب رضایت مردم) و نیز در عناصری از دیگر دال‌های گفتمان حضرت امام خمینی (ره) از جمله: ایجاد قسط و عدل، بسط عدالت فردی و اجتماعی، جلوگیری از ظلم و جور، تحقق عدالت در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و... در عناصر «تاسیس جمهوری اسلامی»، مسئول دانستن در برابر خلق خدا و نظارت همگانی بر مسئولان از جمله عناصر «حاکمیت بلامنازع ارزش‌های الهی»، نه ظلم کردن و نه مظلوم واقع شدن در «ایجاد فضایی مملو از صلح و دوستی» مشاهده کرد. نکته‌ی قابل توجه این که حضرت امام (ره) در مقوله‌ی حق‌خواهی، تأکید بسیار زیادی به موضوع «عدالت» دارند که این موضوع، یکی از دال‌های شناور در آرمان مطلوب در اندیشه‌ی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نیز می‌باشد.

گرچه در گفتمان آرمانی ایشان به صورت مستقیم به حق‌خواهی پرداخته نشده و مبحثی با این عنوان در سخنان و بیانات مقام معظم رهبری پیدا نشده است، لیکن، ایشان تأکید بسیار زیادی بر مقوله‌ی «عدالت» داشته و احقاق حق را در سایه‌ی برقراری عدالت تبیین فرموده‌اند. بنابراین می‌توان مفاهیم مربوط به «حق‌خواهی» را در عناصری چون: سلامت اقتصادی و مبارزه با فساد، احقاق حق، تعدیل حقوق و رفع تبعیض از دال «عدالت»، سلامت اعتقادی و اخلاقی و سبک زندگی اسلامی از دال «معنویت»، توسعه همراه با عدالت از دال «پیشرفت» و تکیه بر ظرفیت‌های داخلی در دال «استقلال» مشاهده کرد.

بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به نظریه‌ی گفتمان لاکلا و موفه، حق‌خواهی و حق‌طلبی جزو اجزاء و عناصر مهم و تأثیرگذار در آرمان‌های مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی رهبران انقلاب بوده و این مقوله در گفتمان امام خمینی به صورت شاخص‌تر بیان شده و در گفتمان مقام معظم رهبری، از آنجایی که ایشان بصراحت خود را پیرو و دنباله‌رو حضرت امام (ره) معرفی فرمودند، بیشتر به راهکارهای تحقق آرمان‌های آن حضرت پرداخته و حق‌خواهی را در مفهوم عدالت، جای داده‌اند که این مفهوم، نقش بسیار مهمی در رسیدن به آرمان مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی هر دو رهبر انقلاب بر عهده دارد و برنامه عملیاتی حکومت اسلامی برای تحقق عدالت در تمام سطوح است.

کتابنامه

قرآن کریم

نهج البلاغه.

اسماعیلی، محمدمهدی (۱۳۹۸). *اندیشه سیاسی حضرت ایت‌الله خامنه‌ای*، تهران: انتشارات موسسه انقلاب اسلامی.

افتخاری، اصغر (۱۳۷۷). «آرمان‌های انقلاب از دیدگاه امام خمینی». *اندیشه حوزه*، سال ۳، شماره ۴.

تاجیک، محمدرضا (۱۳۷۷). «غیریت و هویت شکل‌گیری گفتمان انقلابی در ایران»، *متین*، شماره ۱.

حسنی، ابوالحسن (۱۳۸۶). «اندیشه سیاسی، مفهوم و چیستی». *پگاه حوزه*، شماره ۲۱۶.

حقیقت، سیدصادق (۱۳۸۵). *روش‌شناسی علوم سیاسی*، قم: انتشارات دانشگاه مفید.

خمینی، امام روح الله (۱۳۶۸). *صحیفه نور*، تهران: سازمان اسناد و مدارک انقلاب اسلامی.

خمینی، امام روح الله (۱۳۹۷). *ولایت فقیه (حکومت اسلامی)*، تهران: امیر کبیر.

شفیعی، احمد (۱۳۸۵). «انقلاب اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی»، *حصون*، شماره ۷.

فوزی، یحیی و بصیرنیا، غلامرضا (۱۳۸۹). «آرمان‌های فرهنگی انقلاب اسلامی با تأکید بر قانون اساسی و

اندیشه رهبران انقلاب»، *کنگره ملی بررسی اندیشه‌های فرهنگی و اجتماعی حضرت امام خمینی (ره)*.

کسرای، محمدرسالار و پوزش شیرازی، علی (۱۳۹۰). «تحلیل گفتمان جنبش دانشجویی پس از پیروزی انقلاب اسلامی با استفاده از نظریه گفتمان لاکلا و موفه (۱۳۵۸ – ۱۳۷۶)». *فصلنامه سیاست*، دوره ۴۱، شماره ۳.

لاکلا، ارنستو و شانتهال موفه (۱۳۹۲). *هژمونی و استراتژی سوسیالیستی: به سوی سیاست دموکراتیک رادیکال*، ترجمه رضایی، تهران: نشر ثالث.

منوچهری، عباس (۱۳۹۴). «اندیشه سیاسی به مثابه دانشی میان رشته‌ای: روایتی دلالتی-پارادایمی»، *فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، دوره هفتم، شماره ۲.

مرادپوردهنوی، امیرحسین (۱۳۹۶). *اندیشه سیاسی امام خمینی با تأکید بر سیاست خارجی*، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی سیرجان و آزاد اسلامی واحد استهبان.

نصرتی، علی اصغر (۱۳۹۷). *اندیشه سیاسی امام خمینی*، قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی.

Laclau, Ernesto and Chantal Mouffe, (2001) *Hegemony and Socialist Strategy*, Second Edition, New York and London: Verso